

A SÁTÁN ELLENÉBEN

A hatvanöt éves Nagy Zoltán Mihály köszöntése

Nagy Zoltán Mihály a kárpátaljai magyar irodalom kiválósága, egyúttal az egyetemes magyar irodalom egyik jelese is, s mivel ma már valóban egységes, integer magyar irodalomban gondolkodunk, ezért az újabb irodalomkritikai munkák is úgy fogalmazzak immár pontosabban, hogy „magyar irodalom Erdélyben”, vagy „magyar irodalom Kárpátalján”. De másfelől egyik irodalmárunk (Elek Tibor) szellemes megfogalmazása szerint határon túli magyar irodalom ugyan pusztán esztétikai értelemben természetesen nincs, miközben más értelemben naponta láthatjuk, hogy azért mégiscsak van. Így mondhatjuk, hogy Nagy Zoltán Mihály is az egyetemes magyar sorsirodalom kitűnősége, viszont ezen felül – és nem alul! – jellegadó értéktöbbletként mégis saját szülőföldje, régiója fájdalmas múltját és jelenét, a kisebbségbe, a többszörös Trianon-áldozatiságba, a kettős elnyomtatásba taszítottság szenvedéssel és reménnyel teli egész historikumát is katarikusan megszólaltatja. Gazdag lírai, prózai, esszéírói életműve egyfajta művészi szabadság- és igazságbeszéd, morális tanúságtétel. Bátor igazmondás és művészi sokoldalúság jellemezte őt a diktatúra idején is, s azóta, a fordulat után is csak kiteljesedett fáradhatatlanul bővülő munkássága, az egyéni, a közösségi, a történelmi, a társadalmi, az univerzális emberi létezés legváltozatosabb szféráit bejáró alkotásainak rengetege.

A megélt borzalmakkal szembeni szellemi, erkölcsi, művészi ellenállás és szabadságvágy magasrendűsége hatja át tehát Nagy Zoltán Mihály több évtizedes irodalmi teljesítményét. Az 1949-ben a beregszászi járási Nagybaktán – saját vallomása szerint sokat olvasó, s az igazságtalanságokkal megbékélni nem tudó, azokra „fogcsikorgatással” reagáló földműves „cselédek dühös kölykeként” – született, s ma is a környékbeli Csonkapapiban élő író a nyolcvanas évek elejétől kezdve jelentette meg verses és prózai köteteit, költeményeit és elbeszéléseit (bár verseket már a hatvanas években is írt és publikált, s a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján pedig novellapályázatokat nyert), így tehát oroszlánrészt vállalva a Kovács Vilmos, S. Benedek András, Fodor Géza, Zselicki József, Vári Fábrián László, Dupka György, Füzesi Magda, Finta Éva, majd Penckófer János és mások nevével

is fémjelezhető irodalmi és nemzedéki megújulásban, amely a szovjethatalom által kikényszerített hazugságok helyett és ellenében az autentikus gondolatokat és formákat igyekezett felszabadítani a „töredék hazácskában” is, a sorsot újraírva. A fordulatot kísérő forrongásban ő is a hiteles önkifejezést vállaló új folyóiratok, könyvkiadók, kulturális szervezetek egyik vezéralakjaként tevékenykedett, s 1991-ben már megkapta a Kovács Vilmosról elnevezett irodalmi díjat (később a József Attila-díjat is – majd a Magyar Kultúra Lovagja kitüntető címet, a Teleki Pál-érdemérmét, hogy csak a fontosabbakat említsük; ahogy legújabban a *Magyartanítás* folyóirat hasábjain /2014/3./ Lengyel János felsorolja ezeket a jelentősebb életrajzi mozzanatokot is). És 1991-ben látott napvilágot a Hatodik Síp Kárpátaljai Kulturális Alapítvány gondozásában az a regénye, *A sátán fattya*, amely azóta is a számos kiadást megért örökbecsű remekművek sorában helyezkedik el, a legnagyobb visszhangot keltve szerte a Kárpát-hazában, s amelyet színpadi átdolgozásban is bemutattak. Az 1944-es szovjet megszállás tragédiáját és traumáját vetíti ki ez a különlegesen modernizált népi expresszionizmussal, drámái jankiáltással, balladai, folklorisztikus vagy akár mágikus realizmussal, biblikus lamentációval, krónikás siratóénekszerűséggel töltekező nőregény, lírai monológszerű tudatregény, lélektani-történelmi sorsregény, személyes és kollektív egzisztenciális krízisregény. Egy orosz katona által meggyalázott magyar falusi lány története, aki megszüli, majd keservesen ambivalens érzésekkel felneveli nem kívánt fiát, s ebbe a szörnyű tudathasadásos lelki folyamatba vegyül bele a „málenkij robot”, a kárpátaljai magyar férfilakosságot sok tízezerrel haláltáborokba elhurcoló nagyhatalmi brutalitás és a magyar kisémi kiszolgáltatottság egész megrendítő történelmi élményvilága és megjelenítése: „nagy Szovjetunió, mi a fene, / ezer éve magyar föld ez, hogy jön ide az orosz határ, / csak nem itt akarnak maradni végleg, hát / milyen jogon”; „kapós ez a szerencsétlen vidék, mindenkinek fáj rá a foga, akadna már a torkukon egyszer”; „miért nem maradhat magyarnak a magyar / saját hazájában, / az orosz pedig a magáéban, / egyik se különb a másiknál (...) miért kell ez a kis hegyaljai vidék az oroszoknak, / enélkül is akkora az országuk, akár a fél világ (...) többhöz több kell, / ezért veszik el a másét, a gyengébbét”; „mindig születnek elvetemült emberek, hatalmak (...) a hazug, a gonosz / mihelyt lelepleződik, máris új arcot ölt, elámít, gúzsbaköt, vérünket veszi megint, nincs mentség, Heródesek kezében vagyunk” – hangzanak ezek a máig érvényes és a mindennemű hódító erőszakosságot tisztán meg- és elítélő változatos

kesergések. A regénytörténet azután trilógiává szélesedett a *Tölgyek alkonya* és *A teremtés legnehezebb napja* című művek által, amelyekből kiderül, hogy miképpen szenvedték hosszú évtizedeken át a kommunizmus kárteteleit a meggyötört kárpátaljaiak.

E művek megalkotása: felbecsülhetetlen jelentőségű és revelációszerű történelmi tettnek számít. De az író életében az a törekvés is, hogy létrehozza a kárpátaljai magyar irodalmat összefogó, fiatalokat is elindító, a régió legteljesebb irodalmi tükréként működő folyóiratot, a hatvanas évek derekán egyszer már szamizdatként néhány kéziratot számot megért *Együtt* című periodikát, amely 2002-től tölti be nemes hivatását. Nagy Zoltán Mihály csaknem az évtized végéig volt főszerkesztője-szerkesztője e kiadványnak, amely most is az egyik leginkább mértékadó Kárpát-medencei orgánumnak tekinthető (jelenlegi főszerkesztője, szerkesztőségi elnöke a legendás szamizdat-korszak egyik tanúja, Vári Fábíán László, kiadója pedig Dupka György). S közben születnek az újabbnál újabb verses- és novelláskötetek, s a jellegzetes Nagy Zoltán Mihály-i műfajteremtő alkotások, a példázatos versesregény-variációk. A *Messze még az alkonyat*, a *Fogyó fényben* és a *Túl a fényeken* ilyen újabb trilógiává kerekedett az utóbbi években. Ezekben egy öregedő kárpátaljai özvegyember reflexiói tágulnak immár világnyi horizontú és emberiségmértetű látomásokká, szembesülvén a jelenkor összes degeneráló emberi csődjével, az önzés, az elanyagiasodás, az identitásvesztés minden megnyilvánulásával. Ez az értékféltő-értékmentő magatartást és szemléletet hordozó dohogással teli magánbeszéd vagy monológözön élesen rávilágít a lokális és a globális katasztrófa, az apokaliptikus lelki, anyagi, etikai nyomorúság minden árnyalatára és válfajára. Bennük a nehezen – mert lázadó szemrehányásokon keresztül – kiküzdött istenhit mutatkozik egyetlen felemelő vigasznak, s az emberi, a családi, a kisközösségi, a szeretetközösségi és a nemzeti minőséget megóvó önazonosságtudat és szolidaritásérzet. A vergődő túlélés a nemzethalál rémével így viaskodik: „*jőni fog, ha jőni kell, / a nagyszerű halál, / hol a temetkezés fölött / egy ország vérben áll, // s a sírt, hol nemzet süllyed el, / népek veszik körül, / s az ember millióinak / szemében gyászkönny ül, // hát / nem, / elgyávult népek / nem lesz, nem lehet / nagyszerű halála, / a gyáva nép gyalázatban / pusztul el, / sírját / dehogy veszik körül / gyászoló más népek, / röhögve belakják inkább / kiürült életterét, / és igazuk van, lesz, / hiszen / a létezésben nincs / vákuum, / élő népeket is / szorongat, / elűz, / kiirtani képes / az erősebbek érdeke, / hát hogyan kapna / két kézzel,*

tíz körömmel / öngyilkos fajtátok / gazdátlan országnyi portája / után, (...) hogy a már csak / kenyérszeletnyi országot / morzsányi maradék nélkül / bekebelezzék végre”; „ez a baj / egészséges lélekben / gyérülő fajtátat / ez mind / hidegen hagyja, / mint holtat / konduló harangok / jajszava, / túrikk engedelmesen / apák, anyák / a nyelvük elveszejtésére / pokoli következetességgel kimódolt / merényletet, / hogy csemetéik / saját iskolájukban / idegenül tanulják / az egyszeregyet is, // hát / miért / nem viszi őket / utcára, rideg hivatalok elé / tiltakozni / őserővel feltörő / jogos harag, / mert / nem viszi, / nincs új / Kossuth, (...) vezér nélkül pedig / kény és kedv szerint / bárhová terelhető / barmokká züllik a nyáj, / érvénybe lép az önveszejtés / ostoba ideológiája, // *ha úgyis / idegenül kell / tanulni mindent, / akkor / írassuk kölykeinket / idegen iskolába, ott legalább / perfekt megtanulják / az állam hivatalos nyelvét, / így felnőttként / jobban fognak / boldogulni, // szégyen, / micsoda szégyen / ez a gyáva kapituláció, / és mennyire fájó / a fennhéjázó gőg, / ahogy a jövőt feladók / lenézik, becsmérelik / az anyanyelv szentségéhez / ragaszkodó keveseket”.*

Kedves Zoltán! Adja az Isten, hogy mély borulátásban és felemelő lényegtudásban fogant szavaid valamiképpen mégiscsak a nélkülözhetetlenül felrázó és megtartó erőt nyújtsák hazánk, népünk és egész megszorított nemzetünk számára, javára! Gratulálok még egyszer sok szeretettel!

Bertha Zoltán

Budapest, 2014. május 28.

Elhangzott a Magyar Művészeti Akadémia és a Magyar Írószövetség közös születésnap-köszöntő ünnepségén